

Lương Văn Can (1854-1927)

Lương Văn Can (1854-1927), tên tự là **Ôn Như**, hiệu là **Sơn Lão**, là nhà cách mạng Việt Nam, là một trong những người sáng lập ra và làm hiệu trưởng trường Đông Kinh nghĩa thực năm 1907. Ông quê ở làng Nhị Khê, bây giờ là xã Nhị Khê huyện Thường Tín, Hà Nội, Việt Nam.

Ông sinh ra ở làng Nhị Khê, tỉnh Hà Đông trong một gia đình nghèo. Hồi nhỏ có lần ông phải đi làm thợ sơn trong vài tháng. Năm 1871, khi 17 tuổi, Lương Văn Can đỗ thi Hương, vào tới tam trường. Năm 1875, ông thi đỗ Cử nhân, năm sau thi Hội, được phân số. triều đình bổ làm giáo thụ Phủ Hoài, ông từ chối, sau chính phủ Pháp cử ông làm Hội đồng thành phố Hà Nội, ông cũng không nhận. Sau đó ông ở nhà cưới vợ là bà Lê Thị Lễ, và tới năm 25 tuổi (1879) ông mở trường dạy học tại số 4 phố Hàng Đào, Hà Nội. Vì đỗ cử nhân, ông thường được gọi là "cụ Cử Can". Ngay từ hồi trẻ, cụ đã tỏ ra có khí phách. Khi một thầy cũ, làm cách mạng bị chém, bêu đầu ở Phủ Hoài, môn đồ không ai dám xin thi hài về chôn cất sợ lụy tới thân, duy có cụ khẳng khái dâng sớ xin, triều đình cho phép và khen là người có nghĩa.

Vào thời điểm này Việt Nam đang ở năm trong thế suy vong và đứng trước họa xâm lăng của người Pháp. Là nhà nho yêu nước, ông đã học hỏi theo sách của các nhà tư tưởng tiến bộ của phương Đông như: Khang Hữu Vi, Lương Khải Siêu, ... lẫn phương Tây như: Voltaire, Montesquieu, ... nhằm tìm con đường canh tân đất nước. Khi thấy cuộc cải cách Minh Trị thành công trên đất Nhật Bản, học tập người Nhật, ông cùng bạn bè tìm cách thành lập một trường học, theo kiểu trường

Khánh Ưng nghĩa thực của Phúc Trạch lập ở Nhật, để làm cuộc cách mạng về văn hóa, đồng thời tuyên truyền lòng yêu nước, tinh thần chống Pháp trong dân chúng Việt Nam. Với mục đích đó, năm 1907 trường Đông Kinh nghĩa thực ra đời ở 10 Hàng Đào, và căn nhà ông ở phố Hàng Đào cũng trở thành nơi học. Từ trường Đông Kinh nghĩa thực này ở Hà Nội, phong trào Đông Kinh nghĩa thực lan đi rất nhanh và sâu rộng tới các tỉnh như: Hà Đông, Hải Dương, Hưng Yên, Thái Bình, ..., Quảng Nam,... làm thực dân Pháp lo sợ.

Tháng 12 năm 1907 Đông Kinh nghĩa thực bị giải tán, sau đó ít lâu nhân vụ đầu độc lính Pháp ở Hà Nội, thực dân Pháp bắt ông về Sở Liêm phóng để khai thác những tin tức về vụ đầu độc nhưng do không có chứng cứ kết tội nên phải thả.

Năm 1913, sau vụ đánh bom khách sạn Hà Nội (23-4) của Việt Nam quang phục hội, thực dân Pháp cho là nhóm Đông Kinh nghĩa thực cầm đầu, chúng đã bắt giam ông, đày ra Côn Đảo, sau đó ông mới bị kết án biệt xứ và phải đi đày ở Campuchia 10 năm. Tại đây ông đã cùng với vợ lập một đường dây xuất khẩu hàng hóa giữa Hà Nội và thị trường Phnom Penh - Campuchia.

Trong thời gian này Lương Văn Can đã viết hai cuốn sách bàn về việc kinh doanh: “*Kim cổ cách ngôn*” và “*Thương học châm ngôn*”. Đây được coi là 2 cuốn sách bàn về buôn bán và cách làm giàu đầu tiên của Việt Nam nên Lương Văn Can còn được coi là “người thầy của doanh thương Việt Nam”.

Bàn về đạo đức kinh doanh, Lương Văn Can viết: “*Bí quyết thành công đối với nhà kinh doanh là ở sự trung thực. Nghĩa là nguồn lợi thu về phải theo lẽ tự nhiên, đừng bao giờ vì lợi mà làm điều xằng bậy. Giả dụ như người tích lũy gạo, vải mà lại mong mất mùa lúa, mùa bông thì đó là cái tâm địa độc ác. Lại có người kinh doanh chuyên làm hàng giả để đánh tráo hàng thật, cũng bởi lòng tham không cùng mà thôi. Lòng ngay thẳng, khoan hậu với người, đấy cũng là phép kinh doanh vậy!*”.

Lương Văn Can không chỉ hướng dẫn cụ thể về nghề thương mại mà còn đề cập đến vai trò của thương mại đối với sự phát triển kinh tế, mở xẻ tình trạng thương mại yếu kém của nước ta. Lời tựa của cuốn sách ông viết: “*Đương thời buổi thế giới cạnh tranh này, các nước phú cường không đâu là chẳng đua tài, thi sức, ở trong trường thương chiến, văn minh càng tiến bộ, buôn bán càng thịnh đạt. Việc buôn bán thịnh suy có quan hệ đến quốc dân thịnh suy như thế, ta há nên coi*

thường xem kinh sao được". Nội dung sách của ông gồm các mục như: tư bản, tổ chức sự buôn, tính toán, sổ sách, thư từ, thương hiệu, thương địa, thương điểm, bày hàng, quảng cáo, giao tế tiếp giãn, điều lệ nhà băng, sự buôn bán nước ta..

Về năng lực thương mại của ta thời bấy giờ, ông nhận xét: *"Người mình không có thương phẩm, không có thương hội, không có tin thực, không biết trọng nghề, không có thương học, kém đường giao thiệp, không biết tiết kiệm, không nội hóa..."*

Năm 1924 ông được tha về và năm 1927 ông mất tại Hà Nội.

Lương Văn Can có ba con tham gia tích cực phong trào yêu nước đầu thế kỉ XX :

Lương Trúc Đàm tham gia Đông Kinh nghĩa thực, Lương Ngọc Quyến tham gia phong trào Đông Du (1905) học ở Nhật, sau trở thành người chỉ huy cuộc khởi nghĩa Thái Nguyên (1917) , Lương Nghị Khanh cũng tham gia phong trào Đông Du của Phan Bội Châu, năm 1916, qua Thái Lan, Phnôm Pênh (Campuchia), rồi mất năm 80 tuổi.